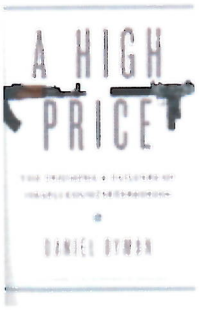
menselijke factor bij *cyber defence*. Dit is namelijk de doorslaggevende factor en de mens zou daarom centraal moeten staan in *cyber security* in het algemeen. Tot dusverre ben ik echter weinig wetenschappelijke artikelen tegengekomen waarin vanuit dit perspectief naar cyber wordt gekeken. De theorievorming blijft daardoor achter. Broos en de andere auteurs passen bestaande psychologische en sociologische principes toe op werkwijzen van *hackers* en de verdediging daartegen door mens en organisatie. Dat kan overigens genoeg stof voor een heel boek opleveren.

Observaties van het geheel

Het is goed om te zien dat het militair-wetenschappelijk discours zich verder oriënteert op het vijfde domein. Er is immers nog genoeg te ontdekken en er is genoeg bestaande kennis te vertalen en toe te passen. Veel van de bijdragen in *Cyber Warfare* ogen dan ook als een vingeroefening: waar gaat het precies over bij cyber warfare en welke elementen van bestaande disciplines zijn bruikbaar? Toevallig pakte ik laatst een bundel uit de kast met daarin veel bijdragen van dezelfde auteurs. In 2011 keken zij terug op tien jaar terrorismebestrijding na *9/11*. Is Stuxnet nu net zo'n *watershed* als *9/11*? Als je Sean Lawsons slothoofdstuk in *Cyber Warfare* volgt niet. Toch is met de inzet van Stuxnet een drempel geslecht, namelijk die van de (*state-sponsored*) cyberaanval op een fysiek doelwit, met fysieke gevolgen. Helaas gaat hoofdstuk twaalf van Henk de Jong en Floribert Baudet niet dieper in op de vraag of hier ook in militair opzicht sprake is van disruptieve technologie. Die vraag intrigeert me namelijk wel, met name wat dat betekent voor de investeringen die de Nederlandse krijgsmacht moet doen om cyber operations binnen haar drie hoofdtaken te incorporeren. Genoeg kansen voor verder onderzoek dus. Wat mij betreft mag de focus van dat vervolg liggen op het juridische en sociologische/psychologische vlak, met daarnaast meer aandacht voor technologie en praktische toepassing van high- en/of low-tech middelen voor cyber operations vanuit krijgswetenschappelijk oogpunt.

Al met al is *Cyber Warfare* voor *newbies* en kenners een nuttig en interessant boek waarop ongetwijfeld nog vaak teruggegrepen gaat worden. Voor de officieren die vandaag of morgen direct of zijdelings met cyber operations te maken krijgen, is het een zinvolle introductie in de mogelijkheden en onmogelijkheden van cyber in de militaire context vanuit uiteenlopende (kritische) perspectieven.

Mr. P. de Graaf

A High Price

The Triumphs and Failures of Israeli Counterterrorism
Door Daniel Byman
New York (Oxford University Press) 2011
480 blz.
ISBN 9780195391824
€ 25,–

De strijd die afgelopen november tussen Hamas en Israël uitbrak luidde een nieuwe fase in van het Arabisch-Israëlisch conflict. Alle klassieke elementen van een escalerende confrontatie passeerden het strijdtoneel: eerst de inleidende raketbeschietingen vanuit Gaza, daarna de liquidatie (*targeted killing*) van de operationeel commandant van Hamas, Ahmed Al-Jabari, door de Israëlische krijgsmacht en ten slotte de geweldsexplosie tussen beide partijen in de daaropvolgende dagen. Het had zomaar het laatste hoofdstuk van het boek *A High Price. The Triumphs and Failures of Israeli Counterterrorism* van Daniel Byman kunnen zijn.

Centrale rol terrorisme

Byman is hoogleraar veiligheidsstudies aan de universiteit van Georgetown, werkte in het verleden als Midden-Oosten analist voor de Amerikaanse regering en was lid van de *9/11 Commission* die onderzoek deed naar de aanslagen van 11 september 2001. In *A High Price* stelt hij zichzelf twee doelen: een historisch overzicht geven van de Israëlische strijd tegen terrorisme sinds het uitroepen van de staat in 1948 en lessen uit die geschiedenis

trekken die zowel Israël als andere landen kunnen gebruiken voor het verbeteren van het eigen contraterrorismebeleid. Vooral in het eerste is hij uitstekend geslaagd.

A High Price gaat niet alleen over terrorisme, maar is vooral een boek over de geschiedenis van het Arabisch-Israëlisch conflict, waarin terrorisme een centrale rol speelt. Byman begint zijn overzicht in 1920 met anti-joodse rellen die in Palestina uitbraken toen de joodse gemeenschap er steeds nadrukkelijker blijk van gaf een eigen staat na te streven. Om zichzelf te beschermen sloten duizenden joden zich aan bij de *Haganah*, een paramilitaire organisatie die in 1948 de kern vormde van de Israëlische krijgsmacht. Via de onafhankelijkheidsoorlog van 1947-1949, waarin aan beide zijden ook burgers het doelwit waren, de acties van Arabische guerilla's en terroristen (*fedayeen*) in de jaren vijftig, de opkomst van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie PLO in de jaren zestig en de aanslagen van de PLO in de jaren zeventig en de eerste (1987-1993) en tweede Intifada (2000-2005), eindigt Byman zijn relaas met de strijd tegen Hezbollah in 2006 en Hamas in 2008-2009. Ook besteedt hij aandacht aan joods terrorisme. Hoewel het aantal joodse aanslagen in geen verhouding staat tot de gewelddaden door Palestijnse en andere Arabische groeperingen, heeft een aantal acties van joodse terroristen, waaronder de aanslag op minister-president Yitzhak Rabin, één van de architecten van de Oslo-Akkoorden van 1993, veel opschudding veroorzaakt.

Byman beschouwt Israël als het proefterrein voor terrorisme en contraterrorisme. De successen en de mislukkingen van het Israëlische contraterrorismebeleid kunnen daarom een belangrijke leidraad vormen voor andere landen. Byman wijst er op dat vrijwel elke methode die de Verenigde Staten de afgelopen jaren heeft toegepast in Israël is uitgevonden en uitgeprobeerd.

Het Israëlische contraterrorismebeleid is gebaseerd op vergelding. Dat is altijd al zo geweest. Opperbevelhebber Moshe Dayan stelde in 1955 dat het onmogelijk was om elke Israëlische burger te beschermen. Wat de staat wel kon doen, was '*to set a high price on our blood, a price too high for the Arab community, the Arab army or the Arab government to think it worth paying*'. Moshe Sharret, Israëls tweede minister-president, wilde in 1955 de acties van de fedayeen niet vergelden om de vicieuze crikel van geweld te doorbreken. Elke vergeldingsactie veroorzaakte volgens hem '*a fresh sea of hatred*'. Dayan dreigde echter op te stappen als hij niet mocht terugslaan. Hij werd daarbij gesteund door minister van Oorlog David Ben-Goerion. Sharret kon niets anders doen dan massale vergelding toestaan. Met de holocaust in het collectieve geheugen lijkt nietsdoen in Israël geen optie.

Israëlische tactieken

In de daaropvolgende jaren heeft Israël de meest uiteenlopende tactieken uitgeprobeerd om terroristen van hun daden af te houden of uit te schakelen. Israël zette buurlanden onder druk om terroristische organisaties geen toevluchtsoord te bieden. Het Israëlische leger blies huizen van daders en hun familieleden op om anderen te ontmoedigen. Belangrijke leiders werden door *hit squads* of op afstand door *drones* gedood. Het leger zette grote bulldozers in om gaten in huizen te slaan zodat de militairen binnen konden dringen, maar ze bleken ook effectief te zijn om onverzettelijke terroristen met huis en al te vernietigen. Geen van deze maatregelen bleek het gewenste effect te hebben. Even leek targeted killing een effectieve manier te zijn om terroristen te stoppen, maar er stonden telkens weer nieuwe leiders en uitvoerders op om in het gat te springen. Het land bouwt nu aan een veiligheidsbarrière om terroristen tegen te houden. Samen met *Iron Dome*, het raketafweersysteem dat Israël ontwikkelde na de strijd tegen Libanon in 2006 toen Hezbollah honderden raketten afvuurde op Noord-Israël, lijkt de muur tot nu toe de meest effectieve manier om (zelfmoord)aanslagen tegen te gaan. Maar de haat van de Palestijnse gemeenschap die erdoor wordt verscheurd is er niet minder om geworden.

Geen grand strategy

Tot nu toe is Israël er niet in geslaagd een definitieve oplossing voor het Arabisch-Israëlisch conflict te vinden. Aan de Israëlische krijgsmacht en de inlichtingendiensten (de militaire inlichtingendienst Aman, de binnenlandse inlichtingedienst Shin Bet en de buitenlandse inlichtingendienst Mossad) ligt dat volgens Byman niet. Die leveren in tactisch opzicht uitstekend werk. Byman verwijt de Israëlische regering geen *grand strategy* te hebben. Hij vindt dat het contraterrorismebeleid geen kans van slagen heeft zonder dat er ook sprake is van counterinsur-

gency. Het land heeft namelijk niet te maken met terroristische organisaties pur sang, maar met revolutionaire bewegingen die door een mix van politieke activiteiten, maatschappelijk werk en terrorisme veel goodwill onder hun aanhangers hebben. Zolang Israël er niet in slaagt de *hearts and minds* van de Palestijnen te winnen en hun vijanden niet van plan zijn terrorisme af te zweren, '*the best Israel can hope for*', zo stelt Byman met leedwezen vast, '*is to be hated less*'.

Drs. J.T.W.H. van Woensel, NIMH

De laatste man

Een herinnering
Door Hans Goedkoop
Amsterdam-Antwerpen (Uitgeverij Augustus) 2012
92 blz.
ISBN 9789045705743
€ 14,95

Toen KNIL-officier generaal D.R.A. van Langen in 1950 uit Indonesië terugkeerde, werd hij benoemd tot adviseur van de Nederlandse brandweerkorpsen. Deze benoeming heeft zijn familie altijd bevreemd. Van Langen was toch de minste niet? Hij kon terugzien op een mooie loopbaan, had tijdens de dekolonisatiestrijd gediend als commandant T-brigade in Yogyakarta en had zijn militaire loopbaan afgesloten als chef-staf in de rang van generaal-majoor. Hij was in 1950 zelfs nog onderscheiden met de Bronzen Leeuw. En om dan bij terugkeer adviseur van de nationale brandweer te worden?

Hans Goedkoop, historicus, presentator van het tv-programma *Andere Tijden* en kleinzoon van Van Langen, maakte dit gegeven tot uitgangspunt van zijn boek. Wat was hier aan de hand, want het is toch niet normaal dat een gelauwerde officier zo wordt weggezet? Een zorgvuldig bewaard geheim, een complot misschien? Goedkoop raakte door dit vermoeden geïntrigeerd, maar had gelukkig al snel in de gaten dat hij met zijn ideeën het slachtoffer dreigde te worden van de 'valse romantiek' – zoals hij het noemt – waaraan de historicus wel eens ten prooi valt als hij even niet oplet. En hij ontdekte ook welke rol zijn grootvader in de nadagen van Indië werkelijk had gespeeld en wat zijn grootvaders verdiensten waren geweest. Geen complot dus, maar toch wel drama.

Opheffing KNIL

Waaruit dat drama bestond, beschrijft Goedkoop in de tweede helft van zijn boek. Het begon er al mee dat Van Langen betrokken was bij – of beter gezegd, de hoofdverantwoordelijke was voor – kapitein Westerlings ontsnapping uit Indonesië in februari 1950 na diens volledig mislukte poging tot een staatsgreep (de 'APRA-coup') een maand daarvoor. Van Langens rol hierbij was al eens eerder beschreven, maar minder bekend zijn Van Langens inspanningen om de opheffing van het KNIL (die plaatsvond op 26 juli 1950) in goede banen te leiden. Het was daarvoor dat hij zijn Bronzen Leeuw kreeg. Terwijl het er in februari 1950 nog naar uit had gezien dat Van Langen de rekening gepresenteerd zou krijgen voor zijn rol in Westerlings ontsnapping, werd hij amper een paar maanden later beschouwd als onmisbaar voor de goede afwikkeling van het heikele probleem van de afdanking van het KNIL.
Dat was, zoals Goedkoop aan de hand van Van Langen laat zien, inderdaad een precaire zaak en een aangrijpend proces. Het KNIL was een leger in ontbinding. In de garnizoenen gistte het, de militairen waren ongehoorzaam en opstandig, desertie kwam voor. Geen wonder, want de toekomst was de militairen uit handen geslagen. Zij hadden tot voor kort in de verwachting geleefd dat zij de kern van het nieuwe Indonesische leger zouden vormen, Spoor zelf had hen dat beloofd. Maar zo ging het niet. Het nieuwe Indonesische leger zou worden gevormd door de TNI, het Republikeinse leger, dat door het KNIL nu juist te vuur en te zwaard was bestreden. Voor het KNIL was geen plaats meer; er restte slechts een roemloze aftocht en ontbinding. Het was een drama – en Van Langen was één van de hoofdregisseurs van dat drama.